

MINISTRY OF METEOROLOGY,
ENERGY, INFORMATION, DISASTER
MANAGEMENT, ENVIRONMENT,
CLIMATE CHANGE AND
COMMUNICATIONS (MEIDECC)
NUKU'ALOFA, TONGA

Koe fakamatala tokateu ki he fa'ahi Ta'u Afā 2018-2019 ma'a Tonga

(30 'Oktopa 2018)

Fakafuofua ki he fa'ahi ta'u Afā 2018-2019

Koe fakafuofua ki he ngaahi saikolone fakatopiki 'e malava ke hoko 'i he fa'ahi ta'u afaa 2018/19 'oku 'i he 'avalisi angamaheni pea 'e malava pe ke ma'olunga ange 'i he 'avalisi. 'Oku 'uhinga eni 'oku 'i he 75% 'a e faingamalie 'e malava ke hoko ai ha saikolone fakatalopiki 'e 2 pe toe lahi ange 'i Tonga ni 'i he fa'ahi ta'u afaa koeni.

Koe faingamalie ke hoko ha saikolone malohi fakatautau ki he hisitoliā 'oku si'isi'i ka koe 'uhi ko e mafana ange 'a e 'ea 'o mamani pea moe feliuliuaki 'a e 'ea 'oku 'oatu ai 'a e fakatokanga ke fai ha tokateu ki ha saikolone malohi 'e 1 pea malava pe ke 'ova pe ai.

Lolotonga e hoko e ngaahi matangi 'e 'iai ngaahi 'ao'aofia pea mo 'uha lalahi 'e malava ke hoko 'o makatu'unga mei ai ke ne uesia 'a Tonga ni 'o malava ke hoko ai ha tafea pea mo ha aake malohi mai ae peau mei tahi ki he ngaahi feitu'u 'oku ma'olalo ange pea mo ofi ki he ngaahi mataafanga.

'Oku 'iai e fakafuofua ko e ngaahi matangi 'e lahi ke fa'u 'i he fakahahake 'o Fisi pea koe fo'i saikolone 'e 7 ki he 9 'e malava ke hoko 'i he Pasifiki 'I he 2018-19

'Oku tala 'e he ngaahi 'ilo tu'u fonua 'e malava pe ke 'iai ha matangi he ngaahi faka'ilonga 'oku 'asi mai hange ko e kamata ke matala mo fua toulou mai e mei.

Ko e fa'ahi ta'u Afā 2018-2019

Koe fa'ahi ta'u afaa 2018/19 'oku kamata faka'ofisiale ia 'i he 'aho 1 Novema 2018 pea 'e toki 'osi ki he 'aho 30 'Epeleli, 2018. 'Oku mahui'nga foki ke fakatokanga'i ange 'oku malava pea na'e 'osi 'i ai pe 'a e ngaahi saikolone fakatalopiki 'e ni'ihi kuo 'osi hoko 'i tu'a mei he fa'ahi ta'u afaa 'oku tau angamaheni ki ai, 'o hange koe saikolone fakatalopiki koia Ko "Keli" 'a ia na'a ne uesia 'a e Tokelau 'o e 'otu Tonga 'i Sune 1997. Koe vaha'a taimi 'oku fa'a lahi taha ke hoko ai 'a e ngaahi saikolone fakatalopiki 'i Tonga ni ko Sanuali ki Ma'asi, kae tau tefito ki he mahina ko Fepueli.

Koe tu'unga lolotonga 'o e El Nino 'oku ha mahino mai 'oku 'i ai 'a e faingamalie 70% ke hoko ha El Nino vaivai pe 'i he fa'ahi ta'u afaa 2018/19. 'I he'ene pehee 'e malava ke ma'olalo ange 'i he 'avalisi angamaheni 'a e 'uha 'i he fa'ahi ta'u afaa koeni i he feitu'u lahi 'o e 'Otu Tonga ni.

Fakatatau ki he lekooti koe saikolone fakatalopiki 'e 2 'oku malava ke ne uesia 'ae 'Otu Tonga ni 'i he fa'ahi ta'u El Nino.

Koe ngaahi Saikolone fakatalopiki na'a ne uesia 'ae 'Otu Tonga ni 'i he kuohili 'a 'ia oku meimei ke sipinga tatau pea moe tu'unga 'oe fakamatala'ea ki he fa'ahi ta'u afaa 2018/19.

Fa'ahi Ta'u Afaa	Lahi 'oe Saikolone fakatalopiki na'e hoko	Lahi 'oe Saikolone fakatalopiki malohi (kalasi 3 pe toe malohi ange) na'e hoko
1969-70	3	0
1976-77	2	0
1977-78	2	0
1979-80	4	0
1986-87	1	0
2004-05	2	0
2006-07	1	0
2009-10	3	0
'Avalisi	2.25	0

Tepile 1: Koe ngaahi fua oe mafana 'oe ngaahi konga tahi 'oku ne faka'ilonga mai mei ai koe fa'ahi ta'u afaa 2018/19 'oku meimei ke fekainga'aki pe fai tatau ki he ngaahi fa'ahi ta'u afaa 'e 8 'i he kuohili: 1969/70, 1976/77, 1977/78, 1979/80, 1968/87, 2004/05, 2006/07, pea moe fa'ahi ta'u afaa 2009/10.

Ko e ngaahi uesia 'e ala ke hoko ki he ngaahi sekitoa 'e ni'i hi 'i he fa'ahi ta'u afaa 2018/19:

1. Sekitoa 'oe Ngoue

'E malava ke uesia 'ae sekitoa ngoue he lahi ange 'a e ngaahi taimi hakohako mo e havili malohi. 'E lava ke uesia heni e ngaahi ngoue hange koe siaine, lesi moe mei. Pea kapau 'e hoko ai pe 'a e El Nino 'e malava ke iai ha la'ala'a tene uesia e ngaahi ngoue hange koe kava moe vesitapolo. Kataki fetu'utaki ki he Potungau Ngoue (MAFFF) ki ha fale'i fekau'aki moe El Nino.

2. Sekitoa 'oe ma'u'anga Vai

'E malava ke uesia 'ae ma'u'anga vai 'uha 'oka hoko e El Nino. 'E fiema'u ke fakapotopoto'i 'e he ngaahi 'otu motu iiki ange o Tonga ni 'enau ngaahi tangike vai.

3. Sekitoa 'o e Mo'ui

'E malava ke uesia 'ae kakai 'oe fonua mei he fokoutua pe koe ngaahi mahaki felave'i mo e uesia e mau'anga vai hange koe taifoti 'i ha 'uli e ngaahi ma'u'anga vai tupu meiha matangi pe koe hoko ha la'ala'a

4. Sekitoa ki he ngaahi Ngaue'anga Lalahi

Lahi ange 'ae faingamalie ke uesia 'ae ngaahi fale nofo'anga 'oku vaivai pea'ikai langa fakatatau ki he lao mei he uesia he ngaahi ngaahi saikolone fakatalopiki iiki ange hange ko e Afa Kalasi 1 moe Kalasi 2.

5. Sekitoa 'o e Takimamata

'E malava ke si'isi'i ange ae ngaahi vaka meili oku tu'uta mai ki Tonga ni 'oka lahi ange ngaahi matangi pea mo kaniseli e ngaahi vakapuna 'i ha lahi ange ngaahi matangi.

6. Sekitoa 'oe Toutai

'E malava ke holo e lahi e ika koe valu 'o makatuunga 'I he uesia kovi 'a e El Nino, kae pehe ki he uesia 'ae feo he feliliuaki mo e mafana ange 'a e tahi.

7. Sekitua ki he ngaahi Sevesi Tefito

'E malava ke uesia 'ae ngaahi ngaue moe seevesi 'uhila, fetuutaki pea moe vai. 'E malava ke uesia 'a e 'uhila kae pehe ki he vai .'E malava ke tamate' atu e ma'uanga 'uhila i ha a'u e malohi kihe 40knots

8. Sekitua 'oe Fefononga'aki

"Oka lahi e ngaahi matangi 'e lahi ange ngaahi palopalema he fefononga'aki. Hange koe afa.

Tokateu ma'u pe

'Oku mahuinga ke fai hano tokangaekina 'a e fakamatala fakasaikolone koeni ki he fa'ahi ta'u afaa 2018/19 ki he kotoa e kakai 'oe fonua. Ke tau tokateu pea mo mateuteu ma'u pe, pea ke tau tuku taimi pea mo fakafanonogo ki he ngaahi fakamatala'ea, koe ngaahi fakatokanga pea moe fakamatala fakasaikolone 'i he taimi oku tuku atu ai mei he va'a vakai matanagi 'a Tonga, Potungauae 'ae MEIDECC.

Pea koe fakamatala koeni koe fakamatala fakaofiofi pe mo fakafuofua.

-Ngata'anga-